

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

“การวัดความยากจนแบบ head count ที่อิงรายได้มีข้อบกพร่องเนื่องจากไม่สามารถสะท้อนความรุนแรงของความยากจนในแง่คุณภาพชีวิต เนื่องจากครัวเรือนผู้ยากไร้ถูกพรากโอกาสที่พึงจะได้รับจากทางสังคม เช่น การศึกษา อนามัย สภาพความเป็นอยู่ที่ทรุดโทรมแออัดมีโอกาสดูดเชื้อได้ง่าย และขาดปัจจัยพื้นฐานซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างของความยากจน”

Amartya Sen (1998)

นักเศรษฐศาสตร์ชาวอินเดีย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันพบว่า ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทสำคัญในด้านที่อยู่อาศัย และแรงงานการผลิตมากขึ้น จากสัดส่วนของผู้หญิงที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.4 ในปี พ.ศ. 2533 เป็นร้อยละ 28.6 ในปี พ.ศ. 2543 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจทำให้ผู้หญิงจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเป็นแรงงานที่สำคัญของประเทศเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว จากข้อมูลด้านแรงงานในภาค อุตสาหกรรมการผลิตและภาคการบริการ พบว่าแรงงานหญิงมีจำนวนมากกว่าแรงงานชายจำนวนร้อยละ 20 หรือ 6.86 ล้านคน ในขณะที่จำนวนแรงงานชายมีจำนวนประมาณร้อยละ 16 หรือ 5.45 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547)

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) เป็นหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพและผลักดันให้รัฐบาลแต่ละประเทศดำเนินนโยบายเพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิง โดยเฉพาะมุ่งเน้นไปยังกลุ่มผู้หญิงที่ยากจนและด้อยศักยภาพ เพราะผู้หญิงยังไม่ได้รับการพัฒนาศักยภาพเท่าที่ควร โดยงานหลักของผู้หญิงคือ งานบ้าน ดูแลครอบครัว และดูแลชุมชน งานเหล่านี้ไม่จัดอยู่ในระบบเศรษฐกิจ เพราะเป็นงานที่ช่วยเหลือชุมชน และงานอาสาสมัคร จัดว่าเป็นงานนอกระบบ หรือที่เรียกว่า เศรษฐกิจอภิบาล (care economy) (พรสม เปาปราโมทย์, 2551) อย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือในชุมชนร่วมกันเป็นจุดเริ่มต้นทำให้ผู้อาศัยในชุมชนเกาะเกี่ยวกัน

เกิดการรวมกลุ่ม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้หญิงเป็นทุนมนุษย์ที่คอยขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต เช่น การรวมกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน การรักษาสิ่งแวดล้อม และการดูแลสุขภาพ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ผู้อาศัยในชุมชนเกิดความสัมพันธ์ที่ดี และทำให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กรมการพัฒนาชุมชนมีนโยบายส่งเสริมให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน และมุ่งพัฒนาความเข้มแข็ง การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การสร้างเครือข่ายอันเป็นหนทางในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน โดยสิ่งต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาชุมชน เช่น การบริหารสหกรณ์ออมทรัพย์ การพัฒนาสังคม และการดูแลสุขภาพ ภาวะผู้นำชุมชน จิตอาสาสมัคร และระบบเครือข่ายของชุมชน สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้จากผู้อยู่อาศัยในชุมชนทั้งหญิง และชายที่ระดมกำลังพัฒนาให้บรรลุเป้าหมาย หรือที่เรียกว่า “การสร้างพลังประชาชน (empowering people)” ยิ่งไปกว่านั้นผู้หญิงเป็นกลุ่มสำคัญที่ช่วยผลักดันให้การพัฒนาชุมชนเกิดการขับเคลื่อน จากบทบาทที่สังคมกำหนดให้ผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาสู่ครอบครัว จึงไม่มีเวลาจัดการดูแลในชุมชนมากเท่าที่ควร บทบาทผู้หญิงที่ถูกกำหนดให้ดูแลสมาชิกในครอบครัว และจัดการบ้านเรือน ทำให้ผู้หญิงมีความรู้สึกผูกพันกับที่อยู่อาศัยและชุมชนมากกว่าผู้ชาย และผู้หญิงรู้สึกดีต่อกับสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนผู้มีรายได้น้อยที่ต้องการสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้านสร้างอาชีพเสริม การรักษาสิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรมทางสังคม เป็นต้น (จิราพร แซ่เตียว, 2546)

หากมองย้อนถึงกลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนผู้มีรายได้น้อย กรุงเทพมหานคร สาเหตุเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในเมืองจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม และเกิดการจ้างงาน ทำให้คนอพยพจากชนบทเข้ามาในเมืองในเวลาอันสั้น (สนธยา พลศรี, 2533) ประกอบกับรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ จึงทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย เกิดการบุกรุกที่ดินและมีสภาพที่อยู่อาศัยต่ำกว่ามาตรฐาน จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิด “ชุมชนแออัด” ในกรุงเทพมหานคร จากรายงานของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในปี พ.ศ. 2549 พบว่าจำนวนชุมชนแออัดหรือชุมชนผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทยมี 5,500 ชุมชน มีจำนวนชุมชนที่ไม่มี ความมั่นคงในด้านที่อยู่อาศัย 3,700 ชุมชน มีจำนวนชุมชนแออัดที่บุกรุก และประสบปัญหาการ ถูกไล่รื้อ 445 ชุมชน และประชากรคนจนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดที่บุกรุกจำนวน 8.25 ล้านคน หรือ 37% ของประชากรเมืองทั้งหมด (ปณิตตา ต้นวัฒนนะ, 2551)

จากผลการศึกษาขององค์กรสหประชาชาติพบว่า ความยากจนมีอยู่ 3 แบบคือ จน รายได้ จนความรู้ และจนคุณภาพชีวิต (สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม) แต่ปัจจุบันการแก้ไขปัญหา

ชุมชนแออัดได้เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่แตกต่างจากอดีต โดยรัฐบาลดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว ในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลมีนโยบายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ดำเนินการพัฒนาชุมชนที่ถูกขับไล่ที่ หรือเรียกว่า “โครงการบ้านมั่นคง” เน้นการพัฒนาบนพื้นฐานชุมชน (community based development) และใช้วิธีการพัฒนาชุมชนจากล่างสู่บน (bottom-up approach)

จากรายงานของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนพบว่า มีชุมชนที่ประสบความสำเร็จเป็นชุมชนนำร่อง (pilot project) ในโครงการบ้านมั่นคงจำนวน 10 โครงการ รวมทั้งสิ้น 1,500 ครัวเรือน และนโยบายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนที่มุ่งต้องการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชนแออัด โดยต้องการให้ภาคประชาชนเป็นผู้ดำเนินการแก้ไขเพราะ “เจ้าของปัญหาคือผู้แก้ปัญหาที่ดีที่สุด” (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2549)

ดังนั้นผู้วิจัยสนใจศึกษาบทบาทของผู้หญิงในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน ตัวอย่างกรณีศึกษา 3 ชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนเจริญชัยนิมิตใหม่ (2) ชุมชนคลองลำนุ่น (3) ชุมชนเพชรคลองจั่น กรุงเทพมหานคร ชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาที่อยู่อาศัย จากความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงเป็นกลุ่มผลักดันในการขับเคลื่อนจนประสบผลสำเร็จ เช่น เดินหน้าขบวนเจรจาต่อรอง การประนีประนอมขอซื้อที่ดิน การออมทรัพย์ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2546) ทำให้ชุมชนปรับปรุงที่อยู่อาศัย ผู้อาศัยในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงคือทุนมนุษย์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการในชุมชนผู้มีรายได้น้อยจนประสบผลสำเร็จ มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงที่อยู่อาศัย เป็นผลดีสำหรับผู้อาศัยในชุมชน แต่การพัฒนาให้ได้ประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ผู้อาศัยในชุมชนต้องมีบทบาทต่อกิจกรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ประชุม บริหารกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน จัดงานเทศกาล และประเพณี ดูแลสิ่งแวดล้อม ดูแลสุขภาพ และป้องกันภัยพิบัติ เพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน ผลการศึกษาของปัทมิตา ตันวัฒนะ (2551) พบว่า ปრაการการณ์ที่เกิดภายหลังจากการปรับปรุงที่อยู่อาศัยคนจนยังต้องแบกรับหนี้สินในการกู้ยืมเงินปรับปรุงที่อยู่อาศัย ทำให้คนจนไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาความยากจนในด้านเศรษฐกิจ และสาเหตุของความยากจนในครัวเรือนผู้มีรายได้น้อย ทำให้ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านไม่มีรายได้ประจำ จำเป็นต้องออกไปทำงานเพื่อหารายได้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งที่ตั้งชุมชนผู้มีรายได้น้อยอยู่ในเขตเมืองที่ขาดทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ทำให้การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของแม่บ้านไม่ประสบผลสำเร็จ ทำให้ผู้หญิงมีส่วนช่วยเหลือชุมชนในด้านเศรษฐกิจให้ชุมชนน้อยมาก สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงไม่สามารถลดความยากจนในแง่เศรษฐกิจได้

เทียบเท่าผู้ชาย แต่อย่างน้อยผู้หญิงมีบทบาทที่ช่วยผลักดันในการดำเนินกิจกรรมด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นพลังให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจนด้านคุณภาพชีวิตคน เช่น วัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม (ผลการสำรวจเบื้องต้นในตัวอย่างกรณีศึกษา 3 ชุมชน, 25 มิถุนายน 2551)

จากข้อมูลสถิติประเทศไทยพบว่า สัดส่วนผู้หญิงที่อยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจนมีมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงมีจำนวน 3.7 ล้านคน และมีรายได้เฉลี่ยจำนวน 1,241 บาทต่อคนต่อเดือน ในขณะที่ผู้ชายมีจำนวน 3.4 ล้านคน และมีรายได้เฉลี่ยจำนวน 1,244 บาทต่อคนต่อเดือน นอกจากนี้สัดส่วนหัวหน้าครัวเรือนหญิงที่อยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจนมีมากกว่าผู้ชายเช่นกัน ผู้หญิงมีจำนวนร้อยละ 10.7 ในขณะที่หัวหน้าครัวเรือนชายมีจำนวนร้อยละ 10.2 (ศูนย์ส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย, 2547) จำนวนผู้มีรายได้ในเมืองส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนแออัด 2.1 ล้านคน ประกอบอาชีพนอกระบบเช่น อาชีพรับจ้าง ก่อสร้าง ร้านอาหาร พนักงานเสิร์ฟ ตลอดจนอาชีพอิสระ จำนวนคนจนในเมืองมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ผู้หญิงที่มีรายได้น้อยยังคงเพิ่มสูงขึ้น ต้องแบกรับภาระในการดูแลลูก และงานบ้าน ดังนั้นการส่งเสริมให้กลุ่มผู้หญิงยากจนมีศักยภาพในการลดความยากจน เช่น การรวมกลุ่มแม่บ้านฝึกทักษะ เพื่อสร้างอาชีพเสริม การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือนเพื่อลดภาระหนี้สิน การดูแลสุขภาพ ทำให้ผู้หญิงมีส่วนช่วยในสร้างรายได้เสริม และแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ต้องการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าในการสร้างทุนทางสังคมและลดความยากจน เพื่อเป็นหนทางในการพัฒนาเมือง และประเทศต่อไป

1.2 ประเด็นคำถามในการวิจัย

- 1) ลักษณะของผู้หญิงทั้ง 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเจริญชัยนิมิตใหม่ ชุมชนคลองลำนูน และชุมชนเพชรคลองจั่น มีผลต่อบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจนอย่างไรบ้าง
- 2) อะไรคือปัญหา และอุปสรรค ที่มีต่อบทบาทผู้หญิงในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน เพื่อสร้างทุนทางสังคมในชุมชน

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ศึกษาลักษณะการทำงานของผู้หญิงกับบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจนในชุมชน
- 2) ศึกษาปัญหา และอุปสรรค ที่มีต่อบทบาทผู้หญิงในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน
- 3) เสนอแนะแนวทางสนับสนุนบทบาทผู้หญิงต่อการทำกิจกรรมในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างศักยภาพผู้หญิงที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยมุ่งศึกษาบทบาทผู้หญิงในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน อันเกิดจากการสร้างความผูกพัน การสร้างกลุ่ม และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน (Nogueira, 2008) จากตัวอย่างกรณีศึกษาทั้ง 3 ชุมชน เป็นชุมชนผู้มีรายได้น้อย และได้รับการพัฒนาชุมชนให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้แก่ ชุมชนเจริญชัยนิมิตใหม่ ชุมชนคลองลำนูน และชุมชนเพชรคลองจั่น ในกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยสนใจเข้าไปศึกษาบทบาทผู้หญิงในการมีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชนที่เป็นพลังขับเคลื่อนให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน การจัดงานเทศกาล และประเพณี การรักษาสีสิ่งแวดล้อม การดูแลสุขภาพ และการป้องกันภัยพิบัติ

ตัวอย่างกรณีศึกษาถูกคัดเลือกให้เป็นชุมชนต้นแบบของผู้มีรายได้น้อยที่ประสบความสำเร็จในการแก้วิกฤตการณ์การถูกไล่อื้อ และมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในระดับหนึ่ง¹ การพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เกิดขึ้นได้อยู่ที่การร่วมมือทำกิจกรรม และการมีส่วนร่วมที่ดีในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ โดยการวิจัยนี้ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 5 ส่วนใหญ่ดังนี้

¹ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในระดับหนึ่ง เช่น รอดพ้นจากการถูกไล่อื้อ มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง มีการบริการขั้นพื้นฐาน เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า และการกำจัดขยะ ชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ที่คอยให้ความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย และการบริหารจัดการของชุมชน เป็นต้น

1) การศึกษาด้านบทบาทผู้หญิงและแนวคิดในเรื่องสตรีนิยม - ศึกษาความเป็นมาของบทบาทผู้หญิงในอดีตถึงปัจจุบัน และลักษณะผู้หญิงจากมุมมองของนักวางแผน² จากกฎหมาย และนโยบายที่สนับสนุนด้านสิทธิของผู้หญิงในมีส่วนร่วมทางการเมือง การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจไทย และการพัฒนาชุมชน ส่วนในเรื่องของสตรีนิยมจะศึกษาความหมายของเพศ (sex) มิติหญิงชาย (gender) ศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายจากทฤษฎีนีโอมาร์กซิสต์ (neo-marxism) และทฤษฎีสตรีนิยม (feminism) ที่แบ่งแยกแนวคิดในเรื่องสตรีนิยมสายต่าง ๆ แต่ละยุคจากมุมมองชาวตะวันตก

2) การศึกษาด้านทุนทางสังคม - ศึกษาความหมาย ลักษณะ และมิติที่ครอบคลุมในเรื่องทุนทางสังคมเพื่อลดความยากจน การศึกษาด้านทฤษฎีพัฒนาคนให้มีความสุขโดยอมาตยา เช่น (Amartya Sen) การเข้าถึงความสามารถ (capability approach) และแนวคิด “การอยู่ดีมีสุข” โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (สศช.) และการศึกษาลักษณะกิจกรรมในรูปแบบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3) การศึกษาด้านบทบาทผู้หญิงในการลดความยากจน - ศึกษาตัวชี้วัดสถานภาพผู้หญิงในการลดความยากจน การยอมรับบทบาทผู้หญิงในทางสังคม และกิจกรรมที่ผู้หญิงช่วยลดความยากจนในครัวเรือนและชุมชน ตลอดจนการสร้างพลังอำนาจชุมชน (empowering people) ที่ช่วยในการแก้ไขปัญหาความยากจน

4) การศึกษาด้านความยากจน - ศึกษาลักษณะคนจนในเมือง และการวัดความยากจนในเชิงเศรษฐกิจ (monetary dimension) และคุณภาพชีวิต (wellbeing dimension) ที่เน้นการศึกษาคความยากจนในเชิงสังคมวิทยาเฉพาะความยากจนของผู้หญิง และปัจจัยของความยากจน

5) การศึกษาความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ และวิธีการป้องกันความเสี่ยง - เพราะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อความยากจน และศึกษาวิธีการป้องกันเพื่อรอดพ้นจากอุบัติเหตุ

² ลักษณะผู้หญิงในมุมมองของนักวางแผน คือลักษณะโดยรวมของผู้หญิงในอดีตถึงปัจจุบันจากผู้ที่คาดการณ์สถานการณ์ในเรื่องบทบาทผู้หญิง (gender roles) ในแบบของไทย จากการสนับสนุนของกฎหมาย นโยบายถึงสิทธิผู้หญิง (รายละเอียดบทที่ 2)

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบทบาทผู้หญิงในการพัฒนาชุมชนของตัวอย่างกรณีศึกษาใน กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนเจริญชัยนิมิตใหม่ ชุมชนคลองลำนุ่น และชุมชนเพชรคลองจั่น โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชน เช่น

- 1) ชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง กรุงเทพมหานคร
- 2) ชุมชนต้นแบบของผู้มีรายได้น้อยที่มีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น
- 3) ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนจากความร่วมมือทั้งหญิง และชาย
- 4) ชุมชนที่ผู้หญิงมีส่วนผลักดันให้เกิดการปรับปรุงที่อยู่อาศัย เช่น การเจรจาต่อรอง การถูกไล่อื้อ การรวมกลุ่มสหกรณ์ การร่วมปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
- 5) ชุมชนที่ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องภายหลังการพัฒนาชุมชน เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ กิจกรรมทางสังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ

1.5 สมมติฐานของการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษาลักษณะการทำงานของหญิงกับบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน โดยสมมติฐานหลักของการวิจัยแบ่งผู้หญิงออกเป็น 2 กลุ่ม จากลักษณะการทำงาน และระดับการศึกษาคือ (1) ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน (อยู่ในบ้าน) และผู้หญิงทำงานนอกร้าน (2) ผู้หญิงที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่ามัธยมต้น และผู้หญิงที่มีระดับการศึกษามัธยมปลายขึ้นไป ผู้หญิงทั้ง 2 กลุ่มคือตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน จากตัวแปรตาม เช่น (1) ทักษะชีวิตที่มีต่อลูก (ความผูกพันในครัวเรือน) (2) ความผูกพันในชุมชน (3) ความต้องช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน (4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน (5) มุมมองการลดความยากจน มีรายละเอียดสมมติฐานดังนี้

- 1) ผู้หญิงมีทักษะชีวิตที่มีต่อลูก (ความผูกพันในครัวเรือน) มีความผูกพันในชุมชน และมีการช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจนในชุมชน
- 2) แม่บ้านเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนได้มากกว่าผู้หญิงที่ทำงานนอกร้าน ทำให้แม่บ้านมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชน
- 3) แม่บ้านมีมุมมองเรื่องการลดความยากจนแตกต่างกับผู้หญิงทำงานนอกร้าน จากมุมมองที่แตกต่างนำไปสู่ผลต่อการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ผลักดันให้ผู้หญิงสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ที่สามารถรวมกลุ่มสร้างพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน ในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน
- 2) เพื่อสร้างคุณค่า และสร้างความสำคัญให้กับผู้หญิงในชุมชน เพื่อจะได้มีกำลังใจในการทำกิจกรรมชุมชนต่อไป
- 3) เพื่อสร้างสมรรถภาพ (capacity building) ของผู้หญิงในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.9 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

- 1) บทบาทผู้หญิง หมายถึง การกระทำของผู้หญิง สิทธิของผู้หญิง หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับการกระทำของผู้หญิง
- 2) ความยากจนของผู้หญิง หมายถึง การที่ผู้หญิงเกิดความไม่เพียงพอในภาวะยังชีพ ขาดแคลนปัจจัยยังชีพ ทำให้ผู้หญิงเกิดความไม่เสมอภาค และไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยส่วนใหญ่ผู้หญิงมีปัญหาความยากจนมากกว่าผู้ชาย เพราะสาเหตุหลายประการ เช่น (1) ขาดทักษะ ความรู้ (2) ขาดความสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (3) ขาดการเข้าถึงและทรัพยากร และบริการต่าง ๆ (4) ขาดแหล่งข้อมูลและสื่อ
- 3) การลดความยากจนโดยผู้หญิง หมายถึง วิธีช่วยลดความยากจนโดยผู้หญิงที่ไม่ใช่เฉพาะการทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้ แต่เป็นการที่ผู้หญิงมีทัศนคติที่ดีในการเลี้ยงดูลูก (ความผูกพันในครัวเรือน) มีความผูกพันในชุมชน มีการสร้างกลุ่ม และการสร้างความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่พลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน ในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจนในด้านคุณภาพชีวิตคน
- 4) ทุนทางสังคม หมายถึง คุณค่ารวมที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือทางสังคม เป็นกลไกที่ช่วยให้เกิดความร่วมมือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดทุนทางสังคมคือ ทรัพยากรมนุษย์ การวิจัยหมายถึงบทบาทผู้หญิงในการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีองค์ประกอบของทุนทางสังคมได้แก่ การสร้างความผูกพัน การสร้างกลุ่ม และการสร้างความสัมพันธ์กันในชุมชน

5) ชุมชนผู้มีรายได้น้อย หมายถึง ชุมชนที่มีอาคารหนาแน่น ไร้ระเบียบ มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม มีความหนาแน่นของบ้านเรือนอย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด

6) กิจกรรมชุมชนในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน หมายถึง กิจกรรมที่ผู้หญิงมีบทบาท และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เกิดขึ้นจากการสร้างความผูกพันในครัวเรือน รวมทั้งบทบาทผู้หญิงในการสร้างความผูกพันในชุมชน และความต้องการช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างกลุ่ม และสร้างความสัมพันธ์ที่ดี (องค์ประกอบในการสร้างทุนทางสังคม) โดยการศึกษาวิจัยนี้ได้กำหนดบทบาทผู้หญิงในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน ในการช่วยเหลือกิจกรรมในครัวเรือน และชุมชน ได้แก่ (1) กิจกรรมในครัวเรือน: การเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนลูก การศึกษาลูก การดูแลค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การมีอาชีพเสริม ความรับผิดชอบต่อภาระหนี้สิน การดูแลสุขภาพ การดูแลสุขภาพและความสะอาด การป้องกันภัยพิบัติภายในบ้าน (2) กิจกรรมในชุมชน: มีส่วนร่วมในกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน การจัดงานทางวัฒนธรรม และการต้อนรับ การศึกษาสิ่งแวดล้อม การดูแลสุขภาพ การบรรเทาสาธารณภัย การเข้าร่วมประชุม และการศึกษาดูงาน

ภาพที่ 1.2

ความเชื่อมโยงระหว่างบทบาทผู้หญิงกับกิจกรรมในครัวเรือน และชุมชน
ในการสร้างทุนทางสังคม และลดความยากจน

